

VOEGELIN ERIC (Vögelin Erich Hermann Wilhelm) – filozof polityki, filozof kultury, cywilizacji i religii, ur. 3 I 1901 w Kolonii, zm. 19 I 1985 w Stanford (USA).

Wraz z rodzicami przeniósł się do Wiednia. W 1919 wstąpił na Uniwersytet Wiedeński, w 1922 obronił rozprawę doktorską pisaną pod kierunkiem H. Kelsena. Otrzymał dwuletnie stypendium Rockefellera (1924), które umożliwiło mu studia w Columbia University). W USA słuchał wykładów F. H. Giddingsa, J. Deweya, I. Edmana, J. Wesleya, J. W. Macmanhona, studiował prace filozoficzne Th. Reida oraz W. Hamiltona, poszukując w nich filozofii zdrowego rozsądku (common sense philosophy), która jego zdaniem całkowicie znikła z refleksji naukowej (filozoficzno-społecznej) w Niemczech i Europie. Znaczący wpływ na formację filozoficzną V. wywierały także prace G. Santayany i W. Jamesa. Na University of Wisconsin zapoznał się z doktryną ekonomiczną i społeczną J. R. Commonsa. Po powrocie z USA swe zainteresowania filozoficzne, społeczne i historyczne pogłębiał studiując poglądy M. Webera, O. Spenglera, A. J. Toynbee'go.

Pobyt w Ameryce był dla V. próbą uzyskania odpowiedzi na pytanie o specyfikę kultury Zachodu (Anglo-Saxon civilization) – owocem pobytu była praca *Über die Form des amerikanischen Geistes*, w której dał wyraz swemu postrzeganiu kultury filozoficznej i refleksji społecznej w USA w pierwszej poł. XX w. Jego zdaniem, kultura ta ma korzenie w intelektualnym klimacie chrześcijaństwa oraz kultury klasycznej (gr.-rzymskiej). Ów klimat i specyfika zostały, zdaniem V., porzucone w krajach europejskich za sprawą wielu czynników, lecz głównie filozofii nowożytnej.

Po powrocie z USA wykładał na Uniwersytecie Wiedeńskim (1929–1936) prawo państwowe. W 1938, w związku z aneksją Austrii przez hitlerowskie Niemcy, V. jako pochodzenia żydowskiego opuścił kraj, udając się do Anglii, a następnie do USA. Pracował jako wykładowca na Harvard University, Bennington College, University of Alabama, Louisiana State University in Baton Rouge. W 1958 powrócił do Niemiec na uniwersytet w Monachium, gdzie wykładał do 1969. Następnie w USA przez wiele lat był współpracownikiem Hoover Institution przy Stanford University. Erudycja w dziedzinie historii i filozofii, połączona ze znajomością wielu języków

sprawiła, że V. uchodził za specjalistę w dziedzinie Bliskiego Wschodu, Chin, Indii.

Najważniejsze prace V.: *Über die Form des amerikanischen Geistes* (T 1928); *Rasse und Staat* (T 1933); *Der autoritäre Staat* (W 1936, 1997); *The New Science of Politics. An Introduction* (Ch 1952; *Nowa nauka polityki*, Wwa 1992); *Order and History* (I–V, Baton Rouge 1956–1987, I: *Israel and Revelation*, II: *The World of the Polis*, III: *Plato and Aristotle*, IV: *The Ecumenic Age*, V: *In Search of Order*); *Wissenschaft, Politik und Gnosis* (Mn 1959); *Anamnesis. Zur Theorie der Geschichte und Politik* (Mn 1966); *From Enlightenment to Revolution* (Durham 1975).

Pośmiertnie wydano: *Das Volk Gottes. Sektenbewegungen und der Geist der Moderne* (Mn 1994; *Lud Boży*, Kr 1994); *History of Political Ideas* (I–VIII, Columbia 1997–1999). Dzieła V. wydano pt. *The Collected Works of Eric V.* (I–XXXIV, Baton Rouge, 1989–2006); korespondencję pt. *Faith and Political Philosophy. The Correspondence between Leo Strauss and Eric V., 1934–1964* (University Park 1993); *Robert B. Heilman and Eric V. A Friendship in Letters, 1944–1984* (Columbia 2004).

CHARAKTERYSTYKA TWÓRCZOŚCI. Dorobek V. obejmuje zagadnienia z dziedziny nauk politycznych, społecznych, historycznych, które łączył z dociekaniem na polu filozofii prawa, filozofii historii i kultury, teologii i filozofii religii, teologii, teorii literatury, archeologii. Twórczość V. ma charakter interdyscyplinarny, osadzony w realiach historycznych. Jak podkreślał E. Sandoz, V. odnosił się krytycznie do większości współczesnych nurtów intelektualnych, takich jak: marksizm, liberalizm, freudyzm, sekularystyczny humanizm, heglizm, pozytywizm, ateizm. Upatrywał w nich raczej postaci ideologii roszczących sobie prawo do monopolu na prawdę niż rzetelne postawy intelektualne, ujmujące prawdę rzeczywistości. Dla V. większość współczesnych rozważań filozoficznych to rodzaj gnozy, będącej niebezpieczeństwem dla rozwoju i trwania cywilizacji Zachodu, chrześcijaństwa i polityki. Filozofia ta w swym oddziaływaniu wnosi jedynie nieporządek w dziedzinę ludzkiego ducha. Gnoza w różnych swych postaciach, będąc zasadniczo zwyrodniałą postacią myśli chrześcijańskiej, zdomowała się

w polityce, która przez utopijne i ideologiczne projekty pragnie wybudować „nowy świat” i „nowego człowieka”, aby go „zbawić”.

NAUKI SPOŁECZNE I ICH ZADANIA. Celem dociekań nauk społecznych (politycznych) winna być prawda, ukazana integralnie, przy uwzględnieniu filozoficznych i religijnych zagadnień leżących u podstaw dokonujących się w życiu społecznym przemian (*The New Science of Politics*). Wzorem refleksji politycznej dla V. był Platon, stąd poprawę kondycji ludzkiej wiązał z lepszym poznaniem zasad życia społecznego i dobrym jego urządzeniem. Badania historii, polityki, społeczności i jej struktur winny, zdaniem V., być wyrazem zdrowego rozsądku i rozumu, który nie jest „rozumem kartezjańskim”, lecz rozumem powiązaniem z rzeczywistością, rozumem otwartym na Boga i Jego działanie. V. podchodził krytycznie do postulowanych choćby przez Spenglera czy Toynbee’go teorii przemian cywilizacyjnych, dokonujących się na mocy „niewzruszonych praw dziejowych”, gdyż przyjęcie teorii musiałoby prowadzić do zanegowania istnienia wolności człowieka.

Refleksja historyczna nad dziejami, poszukująca prawidłowości dziejowych, nie może, zdaniem V., rościć sobie prawa do pewności (nieomyślności), gdyż dzieje (historia rodzaju ludzkiego) mają źródło w Bogu, który przez człowieka objawia, w którym kierunku historia ma się potoczyć. Związek człowieka z Bogiem poprzez dzieje jest dla samego człowieka egzystencjalnie doniosły

WIZJA KULTURY ZACHODU. Dystansując się do rozważań typu heglowskiego, pozytywistycznego, marksistowskiego czy też refleksji nad dziejami obecnej u Spenglera i Toynbee’go, wypracował V. rozumienie specyfiki kultury Zachodu. Kultura ta – oparta na trzech filarach: władzy publicznej wraz z prawem, filozofii, chrześcijaństwie – zawiera w sobie 3 wzajemnie przenikające się porządki, które umożliwiają istnienie *societas perfecta* – społeczności faktycznie służącej człowiekowi i jego rozwojowi. Filozofia – pozwalająca uzyskać prawdę o naturze (bycie), ukazuje to, co jest dobre dla człowieka i jego społeczności, wyznaczając granice porządku naturalnego. Chrześcijaństwo – ukazujące Boga jako byt transcendentny w stosunku do człowieka, otworzyło przed nim pole do wolnej działalności w świecie natury, wprowadzając nieznanym w starożytności porządek ludzkiego ducha. Władza publiczna –

będąca owocem społecznego statusu bytowania człowieka – staje przed zadaniem urządzenia świeckiego (naturalnego) życia publicznego tak, aby było ono adekwatne do tego wszystkiego, co niesie chrześcijaństwo i ukazana przez filozofię prawda; dlatego z życia publicznego muszą być eliminowane wszelkie ruchy polityczne o charakterze antychrześcijańskim i antyfilozoficznym (negujące istnienie prawdy o świecie i człowieku).

Poważnym zagrożeniem dla kultury Zachodu jest nie tylko fakt pojawienia się ideologii antychrześcijańskich, upadek filozofii, lecz także rozprzestrzenienie się środków masowego przekazu, które odgradzają człowieka od prawdziwej istoty cywilizacji Zachodu, jego osiągnięć i wypracowanych w nich rozstrzygnięć. Mass media, kreując dualistyczny obraz świata (dobro i zło), dyskredytując dobro – przygotowują społeczności Zachodu do gnostyckich wizji i praktyk życiowych.

Rozważania V. przyczyniły się do rozwoju nauk społecznych i politycznych w USA i Europie, uwypukliły obecność czynników religijnych w działaniach politycznych, podkreśliły doniosłość dyskursu filozoficznego (który nie może być mylony z ideologiami) dla prawidłowego formowania się życia społecznego. V. ukazał specyfikę kultury Zachodu jako rzeczywistości nierozzerwalnie związanej z chrześcijaństwem.

E. Webb, *Eric V. Philosopher of History*, Seattle 1981; B. Cooper, *The Political Theory of Eric V.*, Lewiston 1986; M. Franz, *Eric V. and the Politics of Spiritual Revolt. The Roots of Modern Ideology*, Baton Rouge 1992; G. Hughes, *Mystery and Myth in the Philosophy of Eric V.*, Columbia 1993; T. V. McAllister, *Revolt against Modernity. Leo Strauss, Eric V., and the Search for a Postliberal Order*, Lawrence 1996; A. Wielomski, *Filozofia polityczna Erica V.*, Arcana (1999) z. 5, 134–155; tenże, *Historia filozofii w ujęciu Erica V.*, Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 44 (1999) z. 1, 33–64; H. Bergbauer, *Eric V. Kritik an der Moderne*, Wü 2000; M. P. Federici, *Eric V. The Restoration of Order*, Wilmington 2002; J. Day, *V., Schelling, and the Philosophy of Historical Existence*, Columbia 2003; M. Zimniak-Hałajko, J. Hałajko, *Przygody gnozy według Erika V.*, PF 12 (2003) z. 2, 89–100; M. Puhl, *Eric V. in Baton Rouge*, Mn 2005; K. Giedrojc, *Einführung in die politische Theorie*

Eric V., FP 11 (2006), 133–174; M. Möres, *Im Zirkel von Grund, Bewusstsein und Gesellschaft. Eine Studie zum Verhältnis von Religion und Politik in der politischen Theorie Eric V.*, Rb 2007; M. G. S. Coetsier, *Etty Hillesum and the Flow of Presence. A Voegelinian Analysis*, Columbia 2008.

Paweł Skrzydlewski